Anna Andersson
Sofie A. E. Høgestøl
Anne Christine Lie (red.)

Fremmedkrigere

Forebygging, straffeforfølgning og rehabilitering i Skandinavia

GYLDENDAL
JURIDISK

ANNA ANDERSSON, SOFIE A.E. HØGESTØL
OG ANNE CHRISTINE LIE (RED.)

FREMMEDKRIGERE

FOREBYGGING, STRAFFEFORFØLGNING OG REHABILITERING I SKANDINAVIA

GYLDENDAL
JURIDISK

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2018
1. utgave, 1. opplag 2018

ISBN 978-82-05-50265-9
Omslagsdesign: Cathrine Kullgreen
Layout: Bøk Oslo AS
Sats: Bøk Oslo AS
Brødtekst: Minion Pro 10,5/15

Utgitt med støtte fra Norsk senter for menneskerettigheter, UiO

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk
juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Dette har vært et spennende prosjekt med mange givende diskusjoner, og redaktørene ønsker først og fremst å takke samtlige bidragsytere for et godt og givende samarbeid. Vi er svært takknemlig for deres engasjement. Vi er også svært takknemlig for støtten vi har fått fra Gyldendal, særskilt fra Ida Vibeke Kyhring, uten hennes oppmuntring og støtte hadde ikke dette bokprosjektet vært mulig.

Denne antologien bygger på den flerfaglige konferansen Nordic approaches to foreign fighters, anordnet av undertegnede i november 2016 ved Norsk senter for menneskerettigheter, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo. Vi ønsker å takke Lars Gule for et inspirerende åpningsinnlegg ved konferansen og for hans engasjement for bokprosjektet. Redaktørene ønsker også å takke Norsk senter for menneskerettigheter og Lovsamlingsfondet for finansiering av denne konferansen. En spesiell takk går til Norsk senter for menneskerettigheters direktør Inga Bostad for hennes støtte til prosjektet, for eksempel ved senterets 30-årsjubileum, og til Christian Boe Astrup, Cathrine Kullgreen og Torhild Breidlid for utmerket administrativ støtte. Cathrine Kullgreen har også laget illustrasjonen på omslaget av denne boken, hvilket vi er både glade og takknemlige for.

Videre ønsker redaktørene å rette en varm takk til de seniorforskere som generøst har bidratt med innspill til kapitlene i denne antologien. Disse er: Alf-Petter Høgberg, Jakob Elster, Thomas Frøberg, Johan Boucht, Ola Engdahl, Katrine Holter og Kjersti Lohne. En ytterligere rekke personer har på annet vis bidratt med sin kunnskap til denne antologien. Vi ønsker derfor også å takke Jan Glent, Marie Lind Thomsen, Patricia Rakic Arle, Tom Laitinen, Michael Holmlund og Lars Plum.

Til slutt ønsker redaktørene å takke sine respektive kjærester for deres tålmodighet og støtte.

Oslo, 19. september 2017
Anna Andersson, Sofie A.E. Høgestøl og Anne Christine Lie

Innhold

INNLEDNING 9
Anna Andersson, Sofie A.E. Høgestøl, Anne Christine Lie

DEL 1 STRAFF 25

KAPITTEL 1 EN GENERELL KRIMINALISERING AV FREMMEDKRIGERE: DEN NORSKE MODELLEN OG PÅTALESKJØNN I STRAFFELOVEN § 145 27
Sofie A.E. Høgestøl

KAPITTEL 2 ALLA SÄTT ÄR BRA, UTOM DE DÅLIGA: KRIMINALISERINGEN AV TERRORISTRESOR I SVENSK RÄTT 65
Andreas Anderberg

KAPITTEL 3 FREDLØSE FREMMEDKRIGERE? OM DELTAKERBEGREPET I DEN NORSKE STRAFFELOVEN § 136 A 83
Lars Christie

KAPITTEL 4 FREMMEDKRIGERE OG DEN INTERNATIONALE TERRORISMEBEKÆMPELSE: FOLKERETSLIGE INSTRUMENTER 97
Helene Højfeldt

KAPITTEL 5 FREMMEDKRIGERE OG DEN INTERNATIONALE TERRORISMEBEKÆMPELSE: UDVALGT RETSPRAKSIS 131
Helene Højfeldt

KAPITTEL 6 STRAFFANSVAR FÖR FOLKRÄTTSBROTT OCH KRIGSFÖRBRYTELSER: ERFARENHETER FRÅN SVERIGE 169
Anna Andersson

DEL 2 FOREBYGGENDE ARBEID 209

KAPITTEL 7 POLITIETS ADGANG TIL OVERVÅKING I FREMMEDKRIGERSAKER ETTER NORSK RETT 211
Ingvild Bruce

KAPITTEL 8 LOKAL RESILIENS MOT VÅLDSBEJAKANDE ISLAMISTISK EXTREMISM I NORRA SVERIGE 235
Veronica Strandh, Malin Eklund Wimelius, Mehdi Ghazinour, John Kinsman, Johanna Sundqvist

KAPITTEL 9 «AARHUS-INDSATSEN»: UDVEKSLING OG RELATIONSARBEJDE I DEN DANSKE VELFÆRDSSTAT 265
Mette-Louise E. Johansen

DEL 3 REHABILITERING OG IDENTITET 297

KAPITTEL 10 JIHADISME, ISLAMISME OG KRIGEN MOT NYANSER 299
Jacob Høigilt

KAPITTEL 11 DANSKE FREMMEDKRIGERES JIHAD 321
Maja Touzari Greenwood

KAPITTEL 12 MONSTER OG MANN: UTFORDRINGER VED REHABILITERING AV RETURNERTE FREMMEDKRIGERE 349
Siri Høyem Kristiansen, Marte Feiring

KAPITTEL 13 KJØNN OG FREMMEDKRIGERE: «JIHADBRUDER» OG KVINNELIG AGENS I IS 377
Ester E.J. Strømmen

KAPITTEL 14 DE GODE RADIKALE I KRIG MOT «DEN ISLAMSKE STATEN»? 407
Nerina Weiss

FORFATTERNE 433

DOMSREGISTER 435

Innledning

Anna Andersson
Stipendiat, Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo

Sofie A.E. Høgestøl
Stipendiat, Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo

Anne Christine Lie
Redaksjonsassistent, Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo

1 Den skandinaviske fremmedkrigerproblematikken

Siden 2011 skal omlag 30 000 personer ha reist til Midtøsten for å delta på diverse sider av konflikten i Syria og Irak.[1] Flommen av utenlandske stridende eller «fremmedkrigere» inn i dette konfliktområdet – og da særlig de som har tilsluttet seg den såkalte Islamske stat (IS) – har preget det internasjonale nyhetsbildet de seneste årene. Fremmedkrigerfenomenet har vært omdiskutert, analysert og sensasjonalisert, ikke bare i pressen, men også i den bredere offentligheten.[2] I Norge var tematikken så debattert at ordet «fremmedkriger» ble kåret til årets ord i 2014.[3] Diskusjonen og interessen knyttet til fremmedkrigere har ikke vært noe mindre

1 Bakker og Singleton 2016.
2 Se Strømmens bidrag i denne boken om kvinnelige fremmedkrigere for en beskrivelse av denne mediedekningen.
3 NTB 2014a.

intens i andre deler av Skandinavia.[4] Man antar at flere hundre personer har reist fra Norge, Sverige og Danmark for å delta i væpnet konflikt i ulike land i løpet av de siste årene, hovedsakelig til Syria og Irak.[5] Som denne antologien vil vise, er de skandinaviske fremmedkrigerne en heterogen gruppe; de har ulik bakgrunn, forskjellige motivasjoner for og formål med å reise, og de tilslutter seg forskjellige grupper. Fra myndighetenes side eksisterer likevel en tydelig felles oppfatning av fremmedkrigerfenomenet som en nasjonal sikkerhetstrussel, og det er en del fellesnevnere, men også klare forskjeller, i måten skandinaviske land har forsøkt å bekjempe fenomenet på.

Det var disse fellesnevnerne og forskjellene som dannet bakteppet for at bokens redaktører arrangerte en tverrfaglig konferanse, Nordiske perspektiver på fremmedkrigere, i Oslo høsten 2016. Formålet med konferansen var å bringe sammen unge forskere fra et bredt spekter av fagdisipliner, for å diskutere om det eksisterte en felles skandinavisk tilnærming til og forståelse av fremmedkrigerproblematikken. Resultatet er denne boken, som etter alt å dømme blir den første forskningsantologien skrevet om fremmedkrigere fra et skandinavisk perspektiv.

For det har blitt forsket en del på voldelig ekstremisme og terrorisme generelt i Norden, herunder på religiøs ekstremisme og høyre- og venstreekstreme miljøer.[6] Men forskningen på fremmedkrigere spesifikt er foreløpig mer begrenset.[7] Eksisterende forskning fokuserer ofte på hvilken bakgrunn fremmedkrigere har, og hvilke mekanismer som kan ha påvirket radikalisering, med andre ord hvem som reiser, og hvorfor. Denne antologien vil imidlertid ha et noe annet fokus. Bidragene i denne boken vil vise at de skandinaviske landene i løpet av de seneste årene har

---

4 I 2016 utarbeidet eksempelvis de statlige radiokanalene i Sverige, Danmark og Norge en felles serie om fremmedkrigere. NRK, Sveriges Radio og Danmarks Radio 2016.

5 I 2015 regnet man med at ca. 300 personer fra Sverige hadde reist til konfliktområdene i Syria og Irak, sammenlignet med ca. 150 personer fra Norge, 120 personer fra Danmark og omlag 70 personer fra Finland. Sivenbring 2016, s. 40.

6 Se for eksempel det nyopprettede senteret for ekstremismeforskning ved Universitet i Oslo, C-REX.

7 Et vesentlig unntak i Norge er den norske forskeren Thomas Hegghammer, som har skrevet en rekke internasjonalt anerkjente og banebrytende forskningsbidrag om fremmedkrigere. Se for eksempel hans siste bok om *jihadi*-kultur, Hegghammer 2017. I Sverige har to anerkjente forskere ved Centrum för asymmetriska hot- och terrorismstudier, Försvarshögskolan, også nylig utgitt en svært spennende forskningsrapport om svenske fremmedkrigere som er et viktig empirisk bidrag, Gustafsson og Ranstorp 2017. I Danmark har Helene Højfeldt (som bidrar med to kapitler i denne boken) også levert en doktorgradsavhandling om fremmedkrigere ved Aarhus universitet sommeren 2017, Højfeldt 2017.

vedtatt en rekke nye handlingsplaner, tiltak og lover for å forhindre radikalisering og terrorismerelaterte handlinger. Det trengs dog mer forskning på hvordan disse tiltakene fungerer i praksis, og hvilke utfordringer tiltakene kan medføre for ulike aktører. Det trengs også mer forskning som ser på hvorfor utsatte personer i sammenlignbare miljøer og med like forutsetninger *ikke* radikaliseres og/eller reiser.

Da denne boken var under arbeid, så man konturene av en ny fase i fremmedkrigerstrømningene i Vesten, hvor et betydelig antall europeiske fremmedkrigere i Syria og Irak synes å være på vei tilbake til sine hjemland og andre vestlige land.[8] Der man i de siste to årene har sett en nedgang i antall fremmedkrigere som har reist ut, ser man altså nå at flere vender hjem.[9] I lys av den forventede oppgangen i antall returnerende fremmedkrigere eksisterer det et tydelig behov for mer forskningsbasert kunnskap om fremmedkrigerfenomenet generelt, og om preventive og reaktive tiltak spesielt. Med denne boken ønsker vi derfor å bidra til forskningsfeltet med nye, kritiske perspektiver på noen av de ulike fremmedkrigertiltakene som har blitt innført i de skandinaviske landene i løpet av de siste årene. Antologien tar derfor for seg tre hovedtemaer: (i) hvordan de skandinaviske landene har eller kan ta i bruk strafferetten som virkemiddel mot fremmedkrigere, (ii) forebyggende arbeid i Skandinavia i møte med fremmedkrigere og radikalisering, samt (iii) rehabilitering av fremmedkrigere og empiriske studier av dem som reiser.

Begreper

Ettersom fremmedkrigere er et relativt nytt forskningsobjekt i rettsvitenskapen, finnes det ingen allment akseptert definisjon av «fremmedkriger». I 2014 vedtok Sikkerhetsrådet resolusjon 2178, med tittelen «Foreign Terrorist Fighters», altså «terroristfremmedkrigere».[10] Denne resolusjonen definerer fremmedkrigere som «individuals who travel to a State other than their States of residence or nationality for the purpose of the perpetration, planning, or preparation of, or participation in, terrorist acts or the providing or receiving of terrorist training, including in connection with armed conflict».[11] Sikkerhetsrådets definisjon vektlegger således at fremmedkrigere er enkeltpersoner som reiser til utlandet for å bidra til terror-

8 Reed og Pohl 2017, Chulov, Grierson og Swaine 2017.
9 PST 2017, Säpo 2016, PET 2017.
10 Sikkerhetsrådsresolusjon 2178 (2014).
11 Sikkerhetsrådsresolusjon 2178 (2014), s. 2.

handlinger. Resolusjonen pålegger stater å ta i bruk straffelovgivning for å hindre at borgere reiser til utlandet for å begå slike handlinger.[12]

Men, som flere av bidragene i denne antologien vil vise, er det ikke nødvendigvis slik at fremmedkrigere er terrorister. Den anerkjente norske statsviteren Thomas Hegghammer – som har skrevet en rekke viktige forskningsbidrag om tematikken – har bidratt med en kort, velbegrunnet definisjon av «fremmedkriger»: en «privatperson som kjemper i en fremmed konflikt uten betaling».[13] Det at fremmedkrigere etter Hegghammers definisjon er ideologisk motiverte privatpersoner som kjemper i en væpnet konflikt i et land der de ikke er statsborgere, skiller dem fra leiesoldater (som kjemper ut fra en finansiell hovedmotivasjon), soldater utsendt av en stat, terrorister, og fra dem som gjør opprør mot egen stat.[14] Selv om mange fremmedkrigere får godt betalt (for eksempel får fremmedkrigere i IS bedre betalt enn syriske IS-medlemmer), er det lite som tyder på at dette er fremmedkrigernes viktigste motivasjon for å delta i væpnet konflikt. Mye tyder på at fremmedkrigere ofte reiser på grunn av ideologisk eller religiøs overbevisning, eller søken etter *jihad*.[15] Andre fremmedkrigere er motivert av eventyrlyst, moralsk drivkraft og troen på en viktig sak.[16]

I denne boken anvendes flere forskjellige forståelser av og definisjoner på fremmedkrigere, som beror på hvilken tilnærming de aktuelle kapitlene har til fenomenet og forskningsspørsmålet. Men felles for alle er at en fremmedkriger forstås som en privatperson som har reist for å tilslutte seg en væpnet gruppe som er part i en væpnet konflikt i utlandet, med eller uten terrorhensikt.

Når det gjelder begrepsbruk, ser man også markante forskjeller mellom de skandinaviske landene. Det engelske uttrykket «foreign fighters» oversettes til norsk som «fremmedkriger», men man savner et like direkte oversatt uttrykk på svensk og dansk. På svensk bruker man ofte «krigsresande» eller «utländska terroristresande»,

---

12 Sikkerhetsrådsresolusjon 2178 (2014), s. 2. Medlemmer av Den europeiske union har dessuten også vært pålagt å kriminalisere en rekke terrorhandlinger, jf. Rådets rammebeslutning av 13. juni 2002 om bekjempelse av terrorisme (2002/475/JHA), endret med Rådets rammebeslutning av 28. november 2008 (2008/919/JHA).

13 Hegghammer 2014, s. 278.

14 Hegghammer 2014, s. 278.

15 Greenwoods kapittel i denne boken gir innsikt i hva *jihad* kan bety for den enkelte stridende, basert på intervjuer med danske fremmedkrigere.

16 Weiss viser i sitt bidrag i denne boken at flere av de internasjonale fremmedkrigerne som deltar i kurdiske væpnede styrker mot IS, er motivert av eventyrlyst eller troen på at de kjemper for en viktig sak.

og tidvis brukes den direkte oversettelsen «främmandekrigare».[17] Danskene bruker på sin side som oftest betegnelsen «Syria-krigere». Sistnevnte er interessant, da fenomenet fremmedkrigere ikke er særegent for Syria-konflikten.

Ser man tilbake på konfliktene verden har stått overfor siden 1900-tallet, finnes det adskillige eksempler på at fremmedkrigere har deltatt aktivt i flere av dem.[18] Statsviteren David Malet har kartlagt 331 væpnede konflikter siden 1815 og konkluderte med at fremmedkrigere har kjempet i ca. 70 av disse.[19] I en skandinavisk kontekst har Hegghammer sett på de historiske røttene til fremmedkrigere i Norge og vist at også nordmenn har hatt tradisjon for å reise til konflikter i utlandet for å delta i krig.[20] At enkeltpersoner reiser til utlandet for å delta i militær virksomhet, er således ikke nytt. Det er heller ikke slik at skandinaviske fremmedkrigere kun har deltatt i konfliktene i Syria og Irak de siste årene, selv om det unektelig er disse fremmedkrigerne som har fått mest oppmerksomhet. Skandinaviske fremmedkrigere har eksempelvis også reist til Ukraina for å støtte høyreekstremistiske grupper.[21] Således er det viktig at man ikke begrenser fremmedkrigerdiskusjonen til deltagelse i IS. En bredere innfallsvinkel er også viktig med tanke på at flere av de fremmedkrigerlovene som har blitt innført i Skandinavia, er utformet på en generell måte og vil derfor også kunne anvendes mot personer som kjemper for andre aktører og deltar i andre konflikter enn dem som pågår i Midtøsten.[22]

2 Det skandinaviske lovverket

Fremmedkrigere utgjør en unik type sikkerhetsutfordring, som har ført til økt debatt om hvordan man kan kriminalisere denne adferden. I 2014 beskrev Etterretningstjenesten i Norge risikoen som følger:

17 «Främmandekrigare» ble introdusert som en svensk oversettelse av det norske og danske «fremmedkrigere» i Sivenbring 2016. Jennie Sivenbring selv bruker imidlertid mest «krigsresande». Anderbergs kapittel i denne antologien anvender uttrykket «terroristresande» for å gjenspeile den svenske lovgivningsmodellen, som kriminaliserer reiser med formål om å begå terrorhandlinger.

18 Flores 2016.

19 Malet 2013, s. 34.

20 For en spennende gjennomgang av norske fremmedkrigere i historien, se Hegghammer 2014.

21 NTB 2014b, Lysberg og Ekeberg 2014.

22 Høgestøls bidrag i denne antologien analyserer en slik generell fremmedkrigerbestemmelse.

> Situasjonen i Syria har markant forsterket terrortrusselen mot Europa. Utviklingen der fremmedkrigere med tilknytning til Norge reiser for å delta i kamp fremstår som særlig alvorlig for terrortrusselen mot Norge og vestlige interesser. […] Radikaliseringsprosessen av fremmedkrigere i Syria er kompakt og rask. I mange tilfeller går det meget kort tid fra krigere ankommer treningsleiren til de returnerer til hjemlandet med motivasjon om og kapasitet til å gjennomføre terrorangrep, noe som gjør dem vanskelig å fange opp for sikkerhetstjenestene.[23]

Et opphold i utlandet som fremmedkriger muliggjør således ikke bare at personer fra Skandinavia kan medvirke til terrorhandlinger eller krigsforbrytelser i utlandet (noe som er alvorlig nok i seg selv), men kan også foranledige en radikaliseringsprosess som øker sannsynligheten for voldelig ekstremisme i hjemlandet eller andre land disse personene reiser videre til.

Gitt dette trusselbildet er det ikke overraskende at de skandinaviske landene har introdusert nye lover som er spesielt rettet mot å straffeforfølge fremmedkrigere. Men det er vanskelig å bevise terroristforbrytelser på preventive stadier, spesielt hvis den kriminelle handlingen vil finne sted i utlandet. Lover som tar sikte på å kriminalisere og forhindre terrorisme og fremmedkrigeraktivitet, er ikke uproblematiske i et rettsikkerhets- og rettighetsperspektiv. Bidragene i del I av boken vil derfor gjennomgå de skandinaviske lovene med et kritisk blikk. En slik juridisk gjennomgang er særlig aktuell nå som man forventer ankomsten av et større antall tilbakevendte fremmedkrigere fra Syria og Irak, som formodentlig vil føre til at det blir flere straffesaker ført mot fremmedkrigere i Skandinavia.

De skandinaviske rettssystemer og lovtradisjoner har mange fellestrekk, og landene har flere lignende folkerettslige forpliktelser hva gjelder internasjonal humanitærrett og bekjempelse av terrorisme.[24] I tråd med dette har de nasjonale terrorlovene flere likheter i måten de forbyr konkrete terrorhandlinger og finansiering av

---

23 Etterretningstjenesten 2014, s. 54–55.

24 For eksempel: Genèvekonvensjonene I–IV (1949), Tilleggsprotokoll I og II til Genèvekonvensjonene av 1949 (1977), International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (2005), Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation (2010), Europeisk konvensjon om bekjempelse av terrorisme (1980) samt Rådets rammebeslutning av 13. juni 2002 om bekjempelse av terrorisme (2002/475/JHA), endret med Rådets rammebeslutning av 28. november 2008 (2008/919/JHA). Selv om Norge ikke er bundet av EUs rammebeslutninger, fremgår det av forarbeidene til endring av straffeloven at de har hatt betydning for den norske reguleringen av terrorisme, se Ot.prp. nr. 8 (2007–2008).

terrorisme etc. på.[25] De skandinaviske landene er også, som alle FNs medlemsstater, forpliktet av Sikkerhetsrådets resolusjon 2178 (2014) til å forhindre at personer reiser til utlandet med det formålet å planlegge, forberede eller utføre terrorhandlinger i et annet land enn det de selv er statsborgere av eller bosatt i.[26] Til tross for disse likheter i rettstradisjoner og internasjonale forpliktelser har de skandinaviske landene imidlertid valgt forskjellige tilnærminger og vedtatt lover av ulike modeller når det gjelder «terroristreiser» og deltagelse i terrororganisasjon eller i væpnet konflikt på vegne av en gruppe. Forskjellen reflekteres også gjennom hvem som har blitt straffeforfulgt, hvor mange saker som har blitt ført for domstolene, og hvilke typer handlinger fremmedkrigerne blir tiltalt for.

Den norske straffeloven kriminaliserer i dag en rekke terrorhandlinger og forberedelseshandlinger til terror,[27] men det som gjør norsk straffelovgivning unik i denne konteksten, er de to lovparagrafene som kriminaliserer deltagelse i en terrororganisasjon (straffeloven § 136 a) og deltagelse i militær virksomhet i væpnet konflikt i utlandet (straffeloven § 145). Disse to bestemmelsene ble i all hovedsak introdusert for å kunne effektivisere straffeforfølgelsen av fremmedkrigere.[28] I tillegg vurderte den norske regjeringen idet denne boken gikk i trykken, å åpne for å frata personer som har blitt dømt for fremmedkrigervirksomhet, deres norske statsborgerskap.[29]

Sverige innførte i 2016 en endring i lag (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet: § 5 b kriminaliserer «den som reser eller påbörjar en resa till ett annat land än det land där han eller hon är medborgare i avsikt att (1.) begå eller förbereda särskilt allvarlig brottslighet». Det er med andre ord en kriminalisering av «terroristreiser», der hensikten må knyttes til (forberedelser om) en spesifikk terrorforbrytelse.[30] Det er altså ikke nok at vedkommende har hatt til hensikt å tilslutte seg en

25 Se Norge: kapittel 18 lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff(straffeloven). Sverige: lag (2003:148) om straff för terroristbrott, lag (2002:444) om straff för finansiering av särskilt allvarlig brottslighet i vissa fall og lag (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet. Danmark: kapittel 13 lov om straff af 1930, LBK nr nr 977 af 09/08/20176 (straffeloven).

26 Sikkerhetsrådsresolusjon 2178 (2014).

27 Se kapittel 18, «Terrorhandlinger og terrorrelaterte handlinger», i lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

28 Se Høgestøls bidrag i denne antologien.

29 Se Prop. 146 L (2016–2017).

30 Se Anderbergs kapittel.

terrororganisasjon. I løpet av våren 2017 igangsatte den svenske regjeringen også en utredning om å kriminalisere deltagelse i en terrororganisasjon – med inspirasjon fra det norske lovverket.[31] I dag er den svenske terrorlovgivningen ikke samlet, og den oppfattes tidvis som uoverskuelig og kompleks.[32] For øyeblikket pågår det en overgripende utredning med formål om å gi forslag til en effektiv og overskuelig terrorlovgivning som ivaretar grunnleggende menneskerettigheter.[33]

I Danmark er terrorrelaterte handlinger kriminalisert i §§ 114–114 e straffeloven.[34] For eksempel er deltagelse i terrororganisasjon kriminalisert i § 114 c straffeloven. Danmark har valgt ikke å introdusere en spesifikk straffebestemmelse om terroristreiser fordi det vurderes at dette faller innenfor rammen for de eksisterende bestemmelsene om medvirkning og forsøk.[35] Danmark har til forskjell fra både Norge og Sverige innført bestemmelser om inndragelse av pass (§ 2 stk. 4 lov om pas til danske statsborgere m.v.), utvidet mulighetene til å frata statsborgerskap for terrordømte (§ 8 b bekendtgørelse af lov om dansk indfødsret), og myndighetene ble gitt mulighet til å opprette såkalte *no-go zones* i utlandet (§ 114 j straffeloven).

I løpet av våren 2017 hadde Norge igangsatt og gjennomført om lag tjue rettsprosesser mot returnerte fremmedkrigere eller personer som har forsøkt å reise. Majoriteten av disse sakene gjelder deltagelse i en terrororganisasjon eller et terrorforbund. Samtidig har Danmark fullført én straffesak mot en dansk fremmedkriger som hadde reist til Syria for å tilslutte seg IS og delta i væpnet konflikt. Personen ble også fratatt sitt statsborgerskap. I løpet av våren og sommeren 2017 ble også ytterligere fremmedkrigere tiltalt, og det var to tilfeller av inndragelse av pass. Det kan forventes flere slike saker i Danmark i 2017. Innen sommeren 2017 hadde Sverige tiltalt og

---

31 Se Ju2017/03958/LP *Uppdrag att överväga ett särskilt straffansvar för deltagande i en terroristorganisation* (2. mai 2017). Se også *Sydsvenskan*: Regeringen studerar norsk terrorlag (9. april 2017), http://www.sydsvenskan.se/2017-04-09/morgan-johansson-oppnar-for-skarpta-terrorlagar.

32 I Sverige er terrorhandlinger kriminalisert i lag (2003:148) om straff för terroristbrott, finansiering av terrorisme er kriminalisert i lag (2009:62) om åtgärder mot penningtvätt och finansiering av terrorism, og offentlig oppfordring, rekruttering og trening til terrorisme er kriminalisert i lag (2010:299) om straff för offentlig uppmaning, rekrytering och utbildning avseende terroristbrott och annan särskilt allvarlig brottslighet.

33 Dir. 2017:14 *En översyn av den straffrättsliga terrorismlagstiftningen*. Utredningen skal presenteres senest den 31. januar 2019. I tillegg pågår det en ytterligere utredning, se Dir. 2014:155 *Genomförande av vissa straffrättsliga åtaganden för att förhindra och bekämpa terrorism* med tilleggsdirektiv.

34 Terrorhandlinger og lignende handlinger er kriminalisert i §§ 114 og 114 a, og bistandshandlinger, inkludert finansiering og rekruttering, er kriminalisert i §§ 114 b–114 e straffeloven.

35 Straffelovrådet, Betænkning nr. 1559.

dømt to terroristreisende for brudd på terrorloven for mord i Syria, en person hadde blitt tiltalt og frikjent for «terroristreise», og et fåtall personer hadde blitt tiltalt etter andre terroristrelaterte bestemmelser, herunder forberedelse til terrorbrudd, oppfordring til finansiering, og for å ha gitt instruksjoner til terroristhandling i utlandet.[36]

De forskjellige tilnærmingene til kriminalisering av fremmedkrigeraktivitet i Norge, Danmark og Sverige og den fortsatte interessen for ny lovgivning – ofte inspirert av de skandinaviske nabolandene – viser at det finnes et behov for mer forskning. Denne boken ønsker å bidra til en mer kunnskapsorientert debatt om en effektiv og rettssikker regulering av fremmedkrigerproblematikken, ved å belyse og analysere ulike skandinaviske strafferettslige modeller og erfaringer i del I av boken.

3 Bokens disposisjon og hvilke spørsmål som drøftes

Med denne boken ønsker vi å gi et substansielt bidrag til den skandinaviske akademiske debatten om fremmedkrigere og terrorisme, og bygger derfor på bidrag fra forskere i Norge, Sverige og Danmark. Fremstillingen gir en bred tilnærming med perspektiver fra flere disipliner: jus, statsvitenskap, filosofi, krisehåndtering, rehabilitering og sosialantropologi. Videre er boken et forsøk på å fremme forskningsbasert kunnskap om fremmedkrigerfenomenet i et bredere perspektiv, og forhåpningen er at den kan være relevant for politikere, media, kriminalomsorgen, rettsvesenet etc. Boken er ikke et forsøk på å oppsummere fremmedkrigerproblematikken eller presentere vår felles forståelse av fenomenet; snarere er formålet å løfte frem ulike forskningsspørsmål knyttet til fremmedkrigerfenomenet i Skandinavia og skissere ideer til nye forskningsområder. Boken byr derfor på mange ulike innfallsvinkler og refleksjoner, og vi har hatt et ønske om å belyse ulike perspektiver og la ulike stemmer komme til orde. Felles for alle bidragsyterne er at de etterlyser en mer nyansert tilnærming til fremmedkrigerproblematikken – de problematiserer og diskuterer aspekter innen lovgivning, definisjoner og begrepsforståelse, rehabiliteringstiltak, forebyggingstiltak og identitetsforståelse. Studiene

36 Se Høgestøls, Anderbergs, Højfeldts og Christies kapitler for analyser av noen av disse sakene. I tillegg har Sverige også tiltalt og dømt tre personer for krigsforbrytelser i Syria og Irak. Personene hadde ved tidspunktene for handlingene ingen kobling til Sverige. Det er foreløpig ingen som har blitt tiltalt i Norge og Danmark for krigsforbrytelser begått i de nå pågående væpnede konfliktene i Syria og Irak. Se Anderssons kapittel for en analyse av krigsforbrytelser i de skandinaviske lands straffelovgivning, med fokus på svensk rett.

som presenteres i boken, er av ulik karakter, noen er basert på lengre tids feltarbeid og kvalitative metoder, mens andre er rent juridiske eller filosofiske. Undertittelen for denne antologien – *Forebygging, straffeforfølgning og rehabilitering i Skandinavia* – reflekterer bokens tredelte inndeling: en innledende del om straffelovgivning, en del om preventivt arbeid og en avsluttende del om identitet og rehabilitering.

Del I: straffeforfølgning og rettsfilosofiske problemstillinger

Del I behandler Norges, Sveriges og Danmarks lovgivning og kriminalisering av reiser for å delta i terrorisme og/eller væpnet konflikt i utlandet, deltagelse i terrororganisasjon og krigsforbrytelser. Kjernespørsmålene i denne delen er hvordan de ulike strafferegelene har blitt utformet og anvendt i Skandinavia, og hvilke utfordringer og muligheter de gir opphav til. Anna Anderssons, Sofie Høgestøls, Andreas Anderbergs og Helene Højfeldts kapitler gir en innføring i nasjonal lovgivning i Sverige, Danmark og Norge. Høgestøl diskuterer den norske modellen med en generell kriminalisering av militær deltagelse i væpnet konflikt på vegne av alle ikke-statlige styrker, og Anderberg diskuterer den svenske modellen, som tar sikte på forberedelse til terrorisme. Lars Christie analyserer deltagelsesbegrepet i den norske straffeloven § 136 a og drøfter hvorvidt denne bestemmelsen lar seg forsvare moralsk. Højfeldt analyserer internasjonale traktater om terrorismes avgrensning mot internasjonal humanitær rett, og hvordan dette behandles i nasjonale terrorlover og rettspraksis. Andersson belyser hvordan man kan stille fremmedkrigere til ansvar for straffbare handlinger i utlandet ved bruk av bestemmelsene om krigsforbrytelser.

Kriminalisering av «terroristreiser», terrorhandlinger og militær deltagelse i væpnet konflikt på vegne av ikke-statlige styrker kan sees som et normativt uttrykk for samfunnets avsky for voldshandlinger og et forsøk på å forhindre at personer bidrar til å forverre væpnede konflikter i utlandet. Samtidig viser flere kapitler at gjeldende lovreguleringer i de skandinaviske landene kan problematisere strafferettslige prinsipper,[37] reise etiske spørsmål,[38] medføre betydelige bevistekniske utfordringer,[39] og kan føre til et utydelig forhold mellom terrorismekonvensjoner og den internasjonale humanitære retten.[40]

37 Se Anderbergs kapittel.
38 Se Christies kapittel.
39 Se Anderbergs og Høgestøls kapitler.
40 Se begge Højfeldts kapitler.

Del II: forebyggende arbeid

I del II undersøkes regulering og innføring av tiltak for å hindre at personer reiser for å delta i eller begå terrorhandlinger. Ingvild Bruce gir en grundig analyse av politiets adgang til å bruke overvåkingsmetoder for å hindre at personer blir fremmedkrigere, og at returnerte fremmedkrigere begår terrorhandlinger. Bruce viser at Politiets sikkerhetstjeneste (PST) har en omfattende adgang til å bruke overvåking for å hindre at personer blir fremmedkrigere.

Veronica Strandh mfl. ser på kommunenes arbeid for å forebygge ekstremisme i Nord-Sverige, hvor det er meget få personer som har blitt fremmedkrigere. Er det nordlige svenske sivilsamfunnet ekstra motstandsdyktig? Strandh mfl. intervjuer kommuneansatte for å se hvordan nasjonale målsettinger og forebyggingsplaner implementeres på lokalt nivå i mindre kommuner – og de nordlige kommunenes forutsetninger, utfordringer og muligheter for å iverksette den nasjonale handlingsplanen som vektlegger forhold i urbane områder. I kontrast til dette nordlige svenske landskapet med kommuner som har få ressurser, beskriver Mette-Louise Johansen den såkalte Århus-innsatsen i Danmark, et mangeårig samarbeid mellom politi og kommune for å forebygge og bekjempe voldelig ekstremisme. Johansens feltarbeid belyser et enormt ressurskrevende og ambisiøst prosjekt – og hvordan Århus-innsatsen er et eksempel på hvordan man med stor suksess kan implementere et kommunalt system som kan bidra til å trygge familier og forhindre radikalisering.

Del III: rehabilitering og identitet

I denne delen utforskes flere spørsmål knyttet til identitet og begrepsforståelse. Kapitlene i denne delen etterlyser en mer balansert forskning og debatt om islamisme, *jihad*, fremmedkrigernes identitet og motivasjon, og de returnertes forutsetninger for å rehabiliteres. Jacob Høigilt gir en oversikt over sentrale begreper som islamisme, jihadisme og ekstremisme. Kapittelet gir en god innføring i de ulike organisasjonene og politiske bevegelsene som har vokst frem i løpet av det siste århundret. Høigilt argumenterer for at en manglende nyansering er et hinder for kampen mot terror. Ester Strømmen analyserer hvordan kjønn påvirker vår forståelse av agens og ekstremisme, og drøfter den til dels ulike fremstillingen av kvinners og menns deltagelse i terrororganisasjoner. Strømmens kapittel viser at diskusjonen rundt kvinnelige IS-medlemmer er preget av simplifisering, infantilisering og sek-

sualisering. Strømmen undersøker hvilken innvirkning dette kan ha på ansvarliggjøring og straffeforfølgning av kvinnelige IS-medlemmer.

Eksisterende forskning på fremmedkrigere baserer seg i stor grad på andrehåndskilder – medier, sosiale medier og intervjuer med pårørende. Det savnes forskning som involverer fremmedkrigerne selv. Denne boken inneholder tre unike studier i denne forstand: bidragene til Maja Greenwood, Siri Kristiansen og Marte Feiring, og Nerina Weiss.

Greenwoods kapittel bygger på dybdeintervju med hjemvendte danske fremmedkrigere som har kjempet mot IS, og gir et lite innblikk i hvordan de selv reflekterer rundt begrepet *jihad*. Kristiansen og Feirings kapittel er basert på feltarbeid og intervjuer med norske fremmedkrigere (eller Syria-farere). Kristiansen og Feiring gir innsikt i hvordan fremmedkrigerne relaterer seg til den rollen de blir tilskrevet i mediene og i løpet av rettssaken, og hvordan dette kan påvirke mulighetene for rehabilitering og reintegrering i samfunnet. Disse to empiriske studiene gir ny innsikt i hvordan fremmedkrigere resonnerer rundt og rettferdiggjør sine handlinger for seg selv og andre, hvordan de oppfatter og påvirkes av mediedekningen av dem, og hvordan de oppfatter samfunnet de forlot og returnerte til. Weiss har gjennomført mange års feltarbeid blant fremmedkrigere som reiser for å kjempe sammen med kurdiske militære grupper (blant annet *peshmerga*) mot IS – og har undersøkt deres motivasjon for å delta i en væpnet konflikt utenfor eget hjemland. Felles for mange av bidragsyterne i denne delen av boken er at de etterlyser mer forskning og tiltak som fokuserer på dem som har blitt radikalisert, som skal rehabiliteres, avradikaliseres, reintegreres og sone straff – fremmedkrigerne selv og de aktørene som møter dem.

Referanser

Bøker og tidsskriftsartikler

Bakker, E. og Singleton, M. (2016), «Foreign Fighters in the Syria and Iraq Conflicts: Statistics and Characteristics of a Rapidly Growing Phenomenon», i Guttry, A. de, Capone, F. og Paulussen, C. (red.), *Foreign Fighters under International Law and Beyond*. Haag: Springer.

Flores, M. (2016), «Foreign Fighters Involvement in National and International Wars: A Historical Survey», i Guttry, A. de, Capone, F. og Paulussen, C. (red.), *Foreign Fighters under International Law and Beyond*. Haag: Springer.